

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

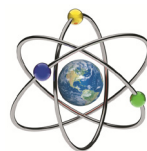
No7
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 720 sahifa,
1-iyul, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Umarova H. O'. – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti rektori

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik

Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik

Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor

Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor

Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor

Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor

Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor

Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)

Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)

Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)

Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)

Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)

Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent

Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor

Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor

Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor

G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)

Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti

Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor

Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)

Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalar tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)

Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori

Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari

Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Umarova H. O'. – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Rector of the Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Konvergent tahririyat mas'uliyati: Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonini yoritish tendensiyalari	16
Doniyorov Salim Musurmonovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy bilimlarini shakllantirish.....	23
Nazarov Odil Omanqulovich	
"Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"da ijtimoiy-pedagogik hamkorlikning o'rni	27
Abirova Umida Nazarovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan nutq nuqsonlarini oldini olish va uning ahamiyati	30
Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li	
Pedagogik jarayonda axloqiy qarashlarni shakllantirish usul va vositalari	34
Xudoykulova Shaxlo Mamaniyozovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijodkorligini rivojlantirishda ta'limiy o'yinlarning ahamiyati	38
Salimova Dilmira Farxodovna	
Aholining iqtisodiy axborot savodxonligini oshirishdagi muammo va kamchiliklar	41
Rajabov Asliddin Xolmirzayevich	
Favqulodda vaziyatlar yo'nalishi ta'limida muloqotning ahamiyati.....	44
Boltayev Baxtiyor Yunusovich	
Biologiya ta'limi va raqamli texnologiyalar	48
E. Po'latova	
Boshlang'ich ta'limga tayyorlov guruhi bolalarini kasbga yo'naltirishda stem yondashuvining ahamiyati ...	51
Egamova Ravshanoy Surobjonovna	
O'zbekiston TIMSS natijalarini qanday yaxshilashi mumkin?	
Innovatsion ta'lim yondashuvlari va samarali strategiyalar.....	55
G'ayniddinov Shayxislom Tolibjon o'g'li	
Nutq kamchiliklarini bartaraf etishda mutaxassislar hamkorligi	60
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Developing Student's Critical Skills Through Technology-Enhanced English Lessons	63
Mavlonova Dildora Shuxrat qizi	
Bahrom Ro'zimuhammad she'rlarini o'qitishda integratsiya usulidan foydalanish	67
Nomozova Dilobar Suyun qizi	
Aksiologik yondashuvlar asosida bo'lajak pedagoglarda altruizm ko'nikmalarini shakllantirish: bosqichlar va tamoyillar	72
Norboyeva Moxigul Shavkat qizi	
3D Modeling of Virtual Chemical Laboratories	75
Qayumov Jamshid Ma'rufjon o'g'li	
Fostering Metacognitive Skills in Efl Learners Through Ai-Supported Instruction: a Review of Recent Literature	80
Ruzieva Maftuna	
Onlayn va gibril ta'lim sharoitida mashinasozlik texnologiyasi faniga qiziqishni oshirishning nazariy asoslari.....	85
Sarimsakova Soxibaxon Raxmonjanovna	
Loyihalashtirilgan integral darslar samaradorligi (9-sinflar uchun "Metallar va ularning umumiy xususiyatlari" mavzusida)	88
Sharipova Hakima Shavkatovna	
Metacognition and Self-Regulated Learning	92
Turayeva Nazira Ibragimovna	
Методические возможности совершенствования обучения научной письменной речи на основе коммуникативно-деятельностного подхода	95
Меденцева Наталья Петровна	
Transformatsion jarayonlarda tibbiyot oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari	100
Jonibekov Jasur Jonibekovich	

O'zbek milliy musiqasi: boy madaniyat va san'atning ajralmas qismi.....	105
Rustamova Maxsuma Farxodbek qizi	
Sharq va G'arbda tibbiyot fanlarining yaratilishi tarixi.....	108
Bakayev Najmiddin	
Didaktik o'yinlar bola faoliyatining asosiy vositasi sifatida.....	112
Egamova Madina Qobil qizi	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalarining konvergent-kreativ tafakkurini takomillashtirishning didaktik asoslari.....	116
Egamova Shukriya Amanovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida universal ta'lim faoliyatlari orqali tarbiyaviy maqsadlarga erishish imkoniyatlari	119
G'aybullayeva Nafisaxon Nosirjon qizi	
Matematika o'qitishning klassik metodlaridan zamonaviy usullarga o'tish	124
G'ofurov Jamoliddin Xusniddinovich	
Jahon miqyosida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	128
Hoshimova Dilnoza Boymirzoyevna, Mahmudova Zulfiya Homidovna	
Bo'lajak o'qituvchilarning prognostik kompetensiyasini rivojlantirish tamoyillari.....	131
Ikromova Munisa Sheraliyevna	
Bo'lajak muhandislarni kasbiy tayyorgarligini grafik ma'lumotlar asosida oshirishning didaktik asoslari	134
Jumanazarova Zuhra Qosimjonovna	
Sport va jismoniy tarbiya pedagogikasida innovatsion metodlar	138
Jumanova Iroda Shokirjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish	141
Jumayeva Sarvinov Ilhombekovna	
Talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish texnologiyasi	145
Kiyamova Maxbuba Sultanovna	
Innovatsion yondoshuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning amaliy jihatlarini	148
Mamadiyev Jamol	
Ingliz tili matnlarini o'rganishda 6-sinf o'quvchilarining grammatik kompetensiyasini oshirish va tatbiq qilishning samarali usullari.....	152
Sharipova Firuza Mehriddinovna	
Kar va zaif eshituvchi yuqori sinf o'quvchilarining axborot kompetensiyasini rivojlantirish modeli	155
Tursunov Hojiakbar Hamidullo o'g'li	
Maktabgacha ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – pedagogik muammo sifatida.....	159
Xallovkova Maksudaxon Ergashevna	
Altruistik xulq-atvorning shaxsiy va ijtimoiy determinantlari.....	162
Xatamova Ferangiz Ibodulloevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi	166
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna	
Refleksiv yondashuvning ta'lim jarayonidagi o'rni va afzalliklari.....	170
Yodgorova Gulrux Farhodovna	
Совершенство методики формирования компетентности будущих студентов-искусствоведов в условиях цифрового образования.....	174
Юлдашев Эргаш Сабинович	
O'z-o'zini rivojlantirish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati.....	177
Kudenov Temurbek Maxsetbaevich	
Boshlang'ich sinf o'qish darslarida hikoya janrini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb muammo sifatida	180
Ergasheva Shoxida Nurmuxammadovna	
Ingliz tili darslarini interaktiv tashkil etishda raqamli ta'lim vositalarining o'rni va metodik yondashuvlar	185
Raxmatullayeva Barno Baxtiyor qizi	
The Effectiveness of Using Podcasts to Enhance Listening Comprehension and Vocabulary Acquisition in Secondary School English Classes	189
Meliboyev Zuxriddin Isroil ugli	

O'zbekiston tarixi darslarida pedagogik improvizatsiyani texnologiyalashtirish va raqamlashtirish imkoniyatlari	192
<i>Ergasheva Muhayyoxon G'anijonovna</i>	
Tasviriy faoliyat vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning samaradorligi.....	196
<i>Arslanova Umidaxon Komiljon qizi</i>	
Baxtli pedagoglar sirlari yoki kasbdagi subyektiv farovonlik	201
<i>Adilova Zulfiya Djavdatovna</i>	
Ayollarning siyosiy faolligini oshirishda gender kvotalarining o'rni	204
<i>Abdukaxorova O'g'iloy Isroiljon qizi</i>	
The Content of Developing Students' Communicative Culture Through a Bilingual Approach	207
<i>Abdukhaliyeva Feruzakhon Ulugbek kizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi nutqida kamchiligi bo'lgan bolalar so'zlashuv nutqini shakllantirishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish ahamiyati.....	210
<i>Abdullayeva Ugiloy Djurayevna</i>	
Chet tili intellektual va kasbiy rivojlanish kaliti	214
<i>Aripova Sayida Abdullaxatovna</i>	
Raqamli etiket: zamonaviy ta'limda yangi madaniyat talabi	217
<i>Rasuljon Atamuratov</i>	
Raqamli xiyonat: zamonaviy munosabatlar va sodiqlik inqirozi.....	221
<i>Azizova Shodiya Utkur qizi</i>	
Badiiy tarjimada leksik birliklarning lingvomadaniy aspektlari	224
<i>Mardiyeva Maxbuba Shavkatovna</i>	
O'quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturiy platformani pedagogik loyihalash.....	228
<i>Obloqulov Sulaymon Maxmayusuf o'g'li</i>	
Kurashchilar orasida jarohatlarning oldini olish: reabilitatsiya va profilaktik uslublar	232
<i>Ochilova Sarvinoz Salim qizi</i>	
Xalq og'zaki ijodi vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishga tayyorlashning pedagogik-psixologik jihatlari	236
<i>Oxunova Nozimaxon Mirzag'ulom qizi</i>	
Loyiha asosidagi o'qitish orqali yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish usullari.....	239
<i>Risvayeva Charos Zaydilla qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'yinlar vositasida o'rgatishga qaratilgan mashq va topshiriqlarning samaradorligi	242
<i>Toshniyozova Dildora, Meliyeva Nargizaxon</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarni tarixiy va ma'naviy ideallarga aksiologik munosabatini rivojlantirish modeli	245
<i>Tursunova Dilnoza Adhamjon qizi</i>	
Shaxs rivojlanishida pedagogika va psixologiya o'rni	248
<i>Umirova Guldon Jamoliddin qizi</i>	
Toshkent shahri havosi ifloslanishining sabablari va oldini olish choralari	251
<i>Ungalov Akmal Navruzovich</i>	
Sun'iy intellekt asosida tuzilgan interaktiv platformalar va ulardan foydalanuvchi tajribasi	254
<i>Xabirova Zulfiya Anvarbekovna</i>	
Talabalar ijtimoiy faollik indeksini rivojlantirishda tyutorlik faoliyatining o'rni va ahamiyati	257
<i>Xamrakulov Jasurbek Muxammadjon o'g'li</i>	
Hozirgi davr pedagogikasida sharqona ta'limning ahamiyati.....	260
<i>Yuldasheva Mastura Islamovna</i>	
Пословицы и поговорки как отражение картины мира	263
<i>Алламбергенова Шахноза Садатдиновна</i>	
Raqamlashtirish sharoitida talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini rivojlantirishda mustaqil ta'limning o'rni	268
<i>Abdumannopov Muhammadsahib Muhammadyusuf o'g'li</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy-kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlar.....	272
<i>Khadicha Mukhamadiyeva Karomatovna</i>	

Zamonaviy didaktik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning analitik va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirish.....	277
Mo'minova Gulhayo Turg'unboy qizi	
Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni tyutorlik faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari	280
O'rinova Nilufar Muhammadovna	
Aholi o'rtasida yoshlarning pedagogik intervensiyalar orqali ilmiy faolligini oshirish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish metodikasi.....	286
Raximov Xasanboy Kamoliddin o'g'li	
Buyuk ipak yo'li – yangi geosiyosiy va iqtisodiy aloqalarning tarixiy asosi sifatida	290
Tugalova Madina Erkin qizi	
Ilk maktabgacha yoshdagi bolalarda sensor tarbiya.....	293
Umarova Muyassarxon A'zamjonovna	
Rus tilida o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari	297
Xanova Dilrabo	
Didactic Possibilities of Teaching English in Primary Schools Based on 3D Interactive Technologies	303
Kholiqova Lutfiya Umurzoqovna	
Raqamli dasturiy vositalari asosida organik kimyo fanini o'qitish jarayonlarini loyihalashtirish modeli	306
Ametova Guljamila Elbrusovna	
Talabalarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishning amaliy asoslarini takomillashtirish	310
Baydjanov Bekzod Xaitboyevich	
Aksiologik yondashuv asosida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning til o'rganish jarayonidagi ahamiyati.....	314
Choriyeva Feruza Amrullayevna	
Ibrayim Yusupovning "Saksovu" she'rini o'qitish metodikasi	317
Darmonov Allayar Abdilxaq uli	
Innovatsion ta'lim sharoitida talabalarning madaniyatlararo kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi....	320
Ergasheva Anbar Shaymardan qizi	
Oiladagi zo'ravonlik: sabablari, oqibatlari va psixologik yondashuvlar	324
Jo'rayeva Kaniza Akbarali qizi	
Darsda talabalar nutqiy qobiliyatini shakllantirish masalalari.....	329
Kamoliddinova Maftuna Xusniddin qizi	
Nodavlat ta'lim tashkilotlari o'quvchilarida kreativlikni shakllantirishni boshqarish	334
Nasriddinov Xasan Baxtiyor o'g'li	
Nutq nuqsoniga ega bolalarni maktabga tayyorlashda psixologik aspektlar va pedagogik yondashuvlar ...	339
Normatova Maftuna Kengash qizi, Kamolova Gulshoda Jobir qizi	
Talabalarni ma'naviy tarbiyalash diagnostikasining psixologik va pedagogik manbalardagi talqini	346
Saotmuratova Zebo Yuldash qizi	
OTM talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlari.....	350
Tokumbetova Mexribonu Shavkat qizi	
Ma'naviy yetuklik sari: jadid adabiyotining o'rni.....	356
Abdullayev Ro'zimuxammad Akramjon o'g'li	
Nemis tilida derivatsion leksik birliklarning o'qitishning lingvodidaktik asoslari	361
Abduraxmanov Sirojiddin Muminkulovich	
Bo'lajak o'qituvchilarda baholash madaniyatini shakllantirish: adolatli, obyektiv va motivatsiyalovchi baholashga tayyorlash	365
Boymirzayev Farxodjon Raxmatjon o'g'li	
Maktab ta'limida ko'paytirishning qulay usullari.....	371
Ergasheva Shahlo Shoabdullo qizi	
Sensor integratsiya buzilishlari bolaning nutq, harakat va hissiy rivojlanishiga ta'siri	375
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Inson jamiyatdagi ish faoliyatida va psixologiyasida sportning o'rni.....	378
Isoqov Nuriddin Halim o'g'li	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini integrativ o'qitishga metodik tayyorgarligini takomillashtirish	382
Jo'rayeva Nargiza Jamolidinova	
Обучение дошкольников иностранному языку в различных видах неречевой деятельности	386
Марасулова Доно Нигматуллаевна	

Til o'rgatishda matnning didaktik va kommunikativ ahamiyati	389
Ungarbayeva Ayman Davletbayevna	
Munavvarqori Abdurashidxonov – jadidchilik harakatining ma'rifatparvar yo'lboshchisi	393
Xasanboyeva Ruxshona Nurmatjon qizi	
Dars jarayonida o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirish	396
Yulchiyeva Shoxsanam	
Особенности использования современных педагогических технологий в преподавании естественных наук в общеобразовательной школе	399
Мажидова Мадина Фархадовна, Мажидов Шерзод Фархадович	
Повышение информационной грамотности и формирование информационной культуры студентов в среде дистанционного обучения.....	403
Р. К. Аuezova	
Воздействие медиа в контексте социального формирования личности.....	407
Хайдарова Гулинур Нурбек кизи	
Теоретические основы развития интеллектуальных способностей студентов	411
Чинкулова Гулмехра Бахроновна	
O'qituvchining o'z darsini tahlil qilishi: tajriba va amaliyot	417
Djuraboyev Maqsudbek Karimbek o'g'li	
Innovatsion yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini rivojlantirishda ma'naviy-axloqiy tadbirlarning o'rni	423
G'aybullayeva Sabohat Ulug'bek qizi, Karshiyev Jaxongir Abdirayimovich	
Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining adabiy kompetensiyalarini rivojlantirishda matn ustida ishlashning ahamiyati.....	426
Islomova Xafiza Azamatovna	
O'quvchilarda estetik qobiliyatlarni shakllantirishda xalq og'zaki ijodining tarbiyaviy-metodik salohiyati	430
Kaxarova Gulnora Sa'dullayevna	
Boshqaruv kompetentligi tushunchasining pedagogik psixologik va menejment sohalaridagi ilmiy asoslari va evolyutsiyasi.....	434
Mamatqulova Kimyoxon Abdujalilovna	
Muhandislik ta'limida zamonaviy kompyuter grafikasi vositalari yordamida talabalarning konstruktorlik faoliyatini rivojlantirish.....	438
Muxitdinov Abdurahob Abduvalievich	
Turizm sohasiga oid terminlarni o'qitishda axborot texnologiyasi orqali takomillashtirish	442
Nishanova Hafiza Vafogulovna	
Ilmiy maqola yozish kompetensiyasini rivojlantirishda statistik metodlarni integratsiyalashning ta'limiy samaradorligi	446
Rahimova Indira Quddrat qizi	
Sotsiologiyatning asosiy tushunchalari va konsepsiyalari	451
Rustamova Mohimbonu Maxammadjon qizi	
Pedagogik mahoratni baholashda O'zbekiston va Kanada tajribasining qiyosiy tahlili	455
Tursinova Zoxida Sharabidinovna	
Basketbolning insonning jismoniy va kognitiv rivojlanishiga ta'siri: ilmiy tahlil.....	463
Umarjanov Alimardon Alisher o'g'li	
Talaba qizlar psixik salomatligi xususiyati deviant xulq-atvorni keltirib chiqaruvchi omil sifatida.....	466
Xasanova Mashxura Abduvalievna	
Ta'lim jarayonida o'yinlardan samarali foydalanish texnologiyasi.....	471
Ortiqova Yulduz Akram qizi	
Innovatsion ta'lim muhitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirish	475
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna	
Talaba-qizlarda ongli vatanparvarlikni aniqlashda L. Starkining tanqidiy fikrlashni baholaydigan modifikatsiya qilingan testidan foydalanish metodikasi	479
Egamberdiyeva Nodira Melibayevna, Xaydarova Ra'no Anvarovna	
Akademik litseylarda fizikani o'qitish jarayoniga "Case-Study" metodini integratsiyalash	484
Batirov Behzod Baratovich	
Nasriy asarlarni o'rgatish samaradorligini oshirish	489
Maftunaxon Akbarova	

Autik spektr buzilishi bo'lgan bolalarda sun'iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o'qitish	493
Norboyeva Zamira Ravshanbekovna	
Milliy libos dizaynida an'anaviy va zamonaviy elementlar uyg'unligi	496
Xo'jamurodova Sevinch Abdilmajidovna	
Роль дидактических игр в развитии пространственного воображения учащихся	499
Валиев А. Н., Иброхимова Д. Н.	
Технология проблемного обучения как средство формирования критического мышления при обучении русскому языку	505
Собирова Гулибарно Зайнитдин кизи	
Bo'lajak o'qituvchilarning amaliyot jarayonida raqamli pedagogik resurslardan foydalanish samaradorligi	510
Djuraboyev Maqsudbek Karimbek o'g'li, To'xtayeva Robiya Ravshanbek qizi	
Changes in Milk Production and Quality Indicators of Milk Flow (Goats) in Accordance With their Origin and Feeding	515
Abdurasulova Kamola G'afurovna, Pardayeva Muborak, Tursunqulova Diyora, Fayziyeva Vazira	
Maktab o'quvchilarining tarixiy jarayonlarni idrok etishida badiiy adabiyotlarning o'rni	519
Akbutayeva Nafisa Bozarovna	
Talabalarda ijodiy kompetensiyaning pedagogik-psixologik jihatlari	525
Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi	
Bo'lajak muhandislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash muhim pedagogik muammo sifatida	529
Ibragimov Abdulla Abdurayimovich	
Nutqiy rivojlanishi sust bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkur xususiyatlari	536
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Biologiyaning "Ekosistema" bobini muammoli o'qitish metodikasini takomillashtirishga doir materiallarni tanlash tamoyillari	540
Jumanov Muratbay Arepbayevich, Ravshanova Umida Baxriddinovna	
Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosidan maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirishda foydalanish	544
A. Abdumannatov, Kattayeva Xumora Mamadiyor qizi	
Yoshlar ma'naviyatining shakllanishida milliy an'analar va qadriyatlar	548
Kulmatov Primkul Melikuziyevich	
Ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv va ertaklardan foydalanish	552
Madina Tashpulatova	
Globalashuv davrida jahon geografiyasida siyosiy jarayonlar	555
Mamatkulova Mayaguzal Yalqapberdiyevna	
Ixtisoslashgan maktablarda ona tili va adabiyot darslarida kommunikativ mashqlardan foydalanish metodikasi	559
Mavlanova Saidaxon Umarovna	
How Bilingualism Enhances Human Personality	564
Musulmonova Shokhruxa Mukhtorjon kizi	
Axborot texnologiyalar asrida pedagoglarning tarmoq uyushmalari: norasmiy ta'lim platformasi uzluksiz kasbiy rivojlanish vositasi sifatida	568
Pulatova E'tibor Obidovna	
Oliy ta'lim muassasalarida talabalarga ma'naviy qadriyat sifatida insonparvarlik tuyg'ularini singdirish prinsiplari	572
Xakimova Marxabo O'raqovna	
Harbiy vatanparvarlik tushunchasi va uning nazariy asoslari	576
Xudoyqulov Alimjon Obloqulovich	
Bo'lajak pedagoglarni kompetensiyaviy yondashuv asosida sinf rahbari faoliyatiga tayyorlashning texnologiyasi	579
Xusenova Sadaqat Botirovna	
Dars jarayonida o'quvchilarning diqqat etishmovchiligini oldini olish	585
Yulchiyeva Shoxsanam	
Факторы, влияющие на развитие духовно-эмоционального интеллекта: методы и приёмы его развития на уроках литературы	589
Наврузова Е. П.	

Об особенностях применения энергетических терминов на уроках русского языка	592
Халикова Мухтарам Набиевна	
Klaks-pedagogikasi: G'arbiy Yevropadan O'zbekiston ta'lim amaliyotiga integratsiya imkoniyatlari	595
Adilova Noila Baxridin qizi	
New Modern Technologies in Teaching the Science of Ontogenesis Psychology.....	600
Ahmadjonova Nargizaxon Adiljanovna, Turg'unova Sarvinoz	
Psycholinguistic Characteristics of Prospective Teachers and Their Impact on Communicative Competence	604
Babayeva Shahnoza Oybek qizi	
Developing Intellectual Skills in Preschool Preparatory Groups.....	607
Ergalieva Janar Aytkaievna	
Arxitektura ta'limida virtual va kengaytirilgan reallik ta'lim texnologiyalaridan foydalanish	610
Foziljonova Mohichexaxon Rahimjon qizi	
Multimediali o'rgatuvchi majmua hayot faoliyati xavfzislgi va mehnat muhofazasi fanini o'qitishning elektron vositasi sifatida	614
Hamidov Odil Abdurasulovich	
Tizimli yondashuv asosida o'quvchilarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirishning pedagogik asoslari.....	618
Hasanova Gulbahor Davlatmamatovna	
The Role of Art in Developing Creativity in Preschool Children.....	623
Ibragimova Lizakhan Avezovna, Jakhmetova Aynura Azamatovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy fikrlashni shakllantirishda hikoya janrining o'rni.....	625
Isroilova Bibioysha Ikromjon qizi	
Pedagogik tolerantlik zamonaviy oliy ta'lim muassasalari magistratura talabalarining professional sifati sifatida	632
Narzullayev Doniyor Shuxrat o'g'li	
Case Study metodini biologiya ta'limiga integratsiya qilish orqali o'quvchilarning tabiiy-ilmiy kompetensiyalarini shakllantirish	639
Raupova Mehrinigor Haydarovna	
Rinolaliya nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar tasavvur xususiyatlari	644
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi	
Talabalarda statistik va ehtimollik tafakkurini shakllantirishda 5E modelining o'rni	647
Saliyeva Sevara Ma'mirbek qizi, Botirova Mavluda To'xtasin qizi	
Inklyuziv ta'lim jarayonini tashkil etish jarayoni va samaradorligi	651
To'xtamatova Maftuna Ismonjonovna	
STEAM ta'lim texnologiyasining optika bo'limini o'qitishdagi samaradorligi.....	655
Turdaliyev Ulug'bek Valijon o'g'li	
Umumta'lim maktablarida chet tili o'qitishda raqamli platformalarni integratsiya qilishning texnologiyasi va samaradorlik modeli	658
Tursunboyeva Mavjudaxon Shukurillo qizi	
Autistik spektri buzilishi bo'lgan bolalarda sensor-motor korreksiya asosida psixomotor rivojlanishni qo'llab-quvvatlash tizimi	664
Usmanova Nilufar Ilhom qizi	
Prostata bezining xavfsiz giperplaziyasi profilaktikasini augmented reality texnologiyasi asosida o'qitishni takomillashtirish	670
Xo'jamberdiyev O'tkirbek Egamberdi o'g'li	
Ecological Education in General Education Schools.....	675
Xojanov Baxadir Keunimjaevich	
Oliy ta'lim muassasalarida talabalarining volontyorlik faoliyatini tashkil etishning nazariy jihatlarlari	678
Xushnazarova Ma'mura Nodirovna	
Xalq qo'shiqlari orqali 6–7-sinf o'quvchilarida adabiy- nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish	681
Yuldasheva Noila Ravshan qizi	
Креативное мышление: на пути к совершенствованию	685
Абдулбориева Мехруза Анвар қизи	
Зарубежный опыт в профессиональном образовании: тенденции и перспективы.....	689
Азизова Асаль Руслановна	

Muloqot turlari klassifikatsiyasi xususida shaxslararo muloqot madaniyati	693
Urakov Sherzod Raxmonovich, Usarov Orifjon Olimovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni shakllantirish omillari va yo'nalishlari	697
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna	
Didaktik intellektual o'yinlar vositasida ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish metodikasi	701
Sharofutdinova Ra'noxon Shavkatovna	
Tanqidiy fikrlash va informatika ta'limining nazariy asoslari.....	705
Hasanova Sumanbar Hamroqulovna	
Internet qaramligi natijasida yuzaga keluvchi zamonaviy Maugli sindromining psixologik xususiyatlari va davolash usullari	709
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich	
Ismlarning o'ziga xosligi va badiiy onomastikadagi o'rni	713
Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faolligini.....	717
Shermo'min Yarmatov	

ISMLARNING O'ZIGA XOSLIGI VA BADIY ONOMASTIKADAGI O'RNI

Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich
F.f.dok. (PhD), dots., ChDPU

Annotatsiya: Mazkur maqolada ismlarning lingvistik va madaniy o'ziga xosligi, ularning badiiy onomastikadagi o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Asarda onomastik birliklarning badiiy matnlarda obraz yaratish, qahramon xarakterini ochish va muallif g'oyasini kuchaytirishdagi vazifalari yoritilgan. Tadqiqot jarayonida ismlarning milliy-madaniy komponentlari, tarixiy-etimologik jihatlari hamda tarjima jarayonida yuz beradigan semantik o'zgarishlar o'rganilgan. Shuningdek, ismlarning mifologik, diniy va madaniy kontekstdagi o'rni hamda ularning kommunikativ-pragmatik funksiyalari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: onomastika, badiiy onomastika, ism, lingvokulturologiya, nominativ birlik, milliy-madaniy xususiyat, semantika, obraz yaratish.

Abstract: This article analyzes the linguistic and cultural uniqueness of names, as well as their role and significance in literary onomastics. It highlights the functions of onomastic units in literary texts for creating imagery, revealing characters' personalities, and reinforcing the author's message. The study examines the national-cultural components, historical and etymological aspects of names, and the semantic changes they undergo during translation. In addition, the role of names in mythological, religious, and cultural contexts, as well as their communicative and pragmatic functions, is explored.

Key words: onomastics, literary onomastics, name, linguoculturology, nominative unit, national-cultural specificity, semantics, character creation.

Аннотация: В данной статье анализируется лингвистическая и культурная уникальность имён, а также их роль и значение в художественной ономастике. Освещаются функции ономастических единиц в художественных текстах при создании образов, раскрытии характера персонажей и усилении авторской идеи. В ходе исследования изучены национально-культурные компоненты, историко-этимологические аспекты имён, а также семантические изменения, происходящие в процессе перевода. Кроме того, рассматривается место имён в мифологическом, религиозном и культурном контексте, а также их коммуникативно-прагматические функции.

Ключевые слова: ономастика, художественная ономастика, имя, лингвокультuroлогия, номинативная единица, национально-культурная специфика, семантика, создание образа.

KIRISH

Badiiy onomastika tilshunoslik va adabiyotshunoslik o'rtasida "ko'prik" fan sifatida hozirda qat'iy ilmiy asoslangan tadqiqot sohasiga aylanib, xalqaro ilmiy jamiyatda ham xuddi shunday darajada tan olinib rivojlanayotganligini kuzatish mumkin. "Xalqaro Onomastika fanlari kongressi (XOFK)"ning muntazam ravishda har uch yilda bir marta o'tkazilishi badiiy onomastikaning dolzarbligi hamda tadqiqotchi va olimlarning ushbu fan sohasiga bo'lgan doimiy qiziqishidan dalolat beradi. Badiiy nomlar turlari ichida shaxs nomlari alohida o'rin tutadi. Ularning tashqi va ichki shakllarini tahlil qilish, noma'lum xususiyatlarini ochish ushbu fanning asosiy vazifalaridan sanaladi. Manbalarda yozilishicha, yozuvchi va shoirlar o'z zamon va makonlari bisotidagi nomlardan qahramonlariga ism tanlaydilar yoki lisoniy-grammatik imkoniyatlardan foydalanib yangi nomlar "yaratadilar". Ularni asar personajlariga "qo'ndirib", beg'ubor mazmun bilan jilolaydilar.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Odamlarga ism qo'yish tarixi insoniyatning paydo bo'lish davri bilan bog'lanib, ular tarixan teng yoshda, deb qaraladi. Sohaga oid manbalardan ma'lum bo'lishicha, german qabilalarida hali ism qo'yilmagan bola tug'ilmagan bola bilan teng ko'rilgan va faqat ism qo'yilgandan keyin fuqaro (yuridik shaxs) sifatida tan olingan. G. Shrammning bu boradagi fikriga ko'ra: "Shaxsni uning ismigina yaratadi. Shuning uchun ism eng qimmat

boylik (mulk) bo'lib, usiz inson real hayotda yashay olmaydi.”¹ Ismga berilgan bu kabi antropologik ta'rif qator xalqlarning bid'at va topinishlarida uning sehrli qudrati, kuchi borasidagi turli-tuman qarashlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lgan, deb qaraladi.²

Manbalarga ko'ra, ism qo'yish va ismlardan foydalanishning tarixiy ildizi katta ehtimol bilan mif va ibodat, topinishlarga borib taqaladi. Hatto zamonaviy, ma'rifatli, “miflarga barham berilgan” dunyoda ham bu bizga ma'lum bo'lgan darajadan ko'proq saqlanib qolgan.³ E. Kassirer tadqiqotlarida “mif” so'zi “so'z”, “nutq”, “hikoya”, “xabar” kabi ma'nolarni ifodalashi va uning til bilan chambarchas bog'liqligi ta'kidlanadi. Uning fikriga ko'ra, mif va til bir-biriga yaqin aloqada bo'lib, ularning mazmuni biridan ikkinchisiga o'tadi va biri ikkinchisining yuzaga kelishiga asos bo'ladi.

Mifologik dunyoqarashda so'z va ismning “sehrli kuchi” alohida ahamiyat kasb etadi. E. Kassirer ta'kidlashicha, so'z va ism faqat obyektlarni ifodalash funksiyasi bilangina cheklanmay, balki obyektning o'ziga xos kuchlarini namoyon etadi va faol ta'sir ko'rsatadi. Tilning sehrli-afsonaviy kuchi uning tovush shaklida namoyon bo'lishida mujassamlashadi. So'z va ismning shakllangan ifodasi ma'lum bir individual sohaga bog'lanadi va shu orqali obyektning o'ziga xos mohiyatiga ta'sir o'tkazadi. “Ism va insonning shaxsiyati o'zaro bog'liq bo'lib, bu bog'liqlik insonning ichki tuzilmasi va asosiy xususiyatlarini aks ettiradi. Shu nuqtai nazardan ism va shaxsiyat birligi insonning individual mavjudligini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.”⁴ Qadimgi afsonaviy tasavvurlar va xurofotlarga ko'ra, ism va uning egasi o'rtasidagi bir butunlik konsepsiyasi muhim ahamiyatga ega. Ushbu tasavvurlarga binoan, insonning ismini bilish va uni atash ma'lum bir kuchni yuzaga chiqarishi yoki sehrli kuchlarni ozod qilishi mumkin.⁵ Bu xususiyatni nemis tilidagi “shayton” atamasiga nisbatan qo'llanilgan e'tiborda ham kuzatish mumkin. Masalan, nemis xalq og'zaki ijodida shaytonni uning haqiqiy nomi – Teufel bilan emas, balki uning o'rniga Gottseibeius (“Xudo biz bilan bo'lsin”) yoki Leibhaftige (“Shaklli mavjudot”) kabi atamalar bilan nomlash an'anasi mavjud. Ismning sehrli kuchi xalq ertaklari va adabiyotda ham keng o'z aksini topgan. Masalan, “Rumpelstilzchen” ertagida ismning ahamiyati markaziy g'oyani tashkil etsa, Elias Kanetti ijodida bu tushuncha yanada chuqur talqin qilingan. U asarlarida ism va shaxs o'rtasidagi sehrli munosabatlarni chuqur o'rgangan.⁶ Shoir suhbatlaridan birida ism va afsonaviy voqea o'rtasidagi farqni anglash orqali “ismlar bilan haqiqiy sehrli munosabat”dan qo'rqish hissiyatini tan oladi. Bu hol ismning faqat kommunikativ vosita emas, balki insonning ichki mohiyatini aks ettiruvchi kuch sifatida talqin etilgan qadimiy qarashlarning o'ziga xos aksidir.⁷

R. Malkovskiy ta'kidlashicha, ismning ta'sirchan sirli ohangi, ya'ni talaffuzi uni jodulik va sehr olamiga olib kiruvchi omil hisoblanadi.⁸ Bunday holatlar ko'pincha xudo, ruh va iblis kabi mavjudotlarning ismlariga nisbatan kuzatilganligi sohaga oid manbalarda qayd etilgan. Ism fenomeni ikki qarama-qarshi jihatga ega: bir tomondan, ismning salbiy ta'siri – uning zararli yoki xavfli kuchlarga aloqadorligi; ikkinchi tomondan esa, ismga nisbatan ijobiy kuch va najot manbai sifatida ishonch.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Har ikkala jihat ham ismning sehrli va taqdiri belgilovchi kuchiga asoslangan tushunchalar bilan bog'liq. Mifologik va diniy qarashlarda ism nafaqat obyektini belgilaydi, balki uning mohiyatini, kuchini va hayot yo'nalishini shakllantiradi. Shu sababli, ism qo'yishda najotga erishish, yaxshilikka intilish kabi motivlar qadimdan muhim ahamiyat kasb etib kelgan. Ism tanlash jarayoni ko'pincha inson taqdiriga ta'sir qiluvchi muhim omil sifatida qaralgan.⁹ Atoqli otlar tejamkorlik funksiyasini bajaruvchi til belgilari sifatida alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular orqali ma'lum bir narsa yoki shaxsning konkretligi aniqlanadi. Bunday otlarning indikativ xususiyati shundan iboratki, ular ism egasining individual xususiyatlarini batafsil tavsiflashni talab qilmaydi, balki uni umumiy va bir ma'noda belgilashga xizmat qiladi.

- 1 Schramm G. Namenschatz und Dichtersprache // Studien zu den zweigliedrigen Personennamen der Germanen. – Göttingen. 1957. – S. 7.
- 2 Schramm G. Namenschatz und Dichtersprache // Studien zu den zweigliedrigen Personennamen der Germanen. – Göttingen. 1957. – S. 7-21; Bach A. Deutsche Namenkunde I: Die deutschen Personennamen, Band 1 und 2. 2. Aufl. – Heidelberg: 1953; II: Die deutschen Ortsnamen, Band 1 und 2, – Heidelberg: 1954; III: Sachweiser und Register. Bearbeitet von DIETER Berger. – Heidelberg: 1956; Hegedüs L. Beiträge zum Problem des sprachlichen Tabus und der Namenmagie // Orbis 7, 1958. – S. 79-96.
- 3 Hübner K. Die Wahrheit des Mythos. – München. 1985; Debus F. Name und Mythos. Elias Canetti als Beispiel // Deutsche Sprache in Raum und Zeit. Festschrift für Peter Wiesinger zum 60. Geburtstag. – Wien: – S. 347-361.
- 4 Cassirer E. Philosophie der symbolischen Formen. Zweiter Teil: Das mythische Denken. 9. Aufl. – Darmstadt: 1994.
- 5 Hirzel R. Der Name. Ein Beitrag zu seiner Geschichte im Altertum und besonders bei den Griechen. Abhandlungen der Philologisch-historischen Klasse der Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. – Leipzig: 1927. – S. 17.
- 6 Debus F. Name und Mythos. Elias Canetti als Beispiel. In: Deutsche Sprache in Raum und Zeit. Festschrift für Peter Wiesinger zum 60. Geburtstag. – Wien: 1998. – S. 347-361.
- 7 Canetti E. Die gespaltene Zukunft. Aufsätze und Gespräche. – München. 1972. – S. 105.
- 8 Rainer Wimmer: Der Eigenname im Deutschen. Ein Beitrag zu seiner linguistischen Beschreibung (= Linguistische Arbeiten 11). Tübingen.
- 9 Bach A. Deutsche Namenkunde I: Die deutschen Personennamen, Band 1 und 2. 2. Aufl. – Heidelberg: 1953. – P. 503

Mazkur belgilar, shubhasiz, har bir shaxs ismiga bog'liq bo'lib, ular orqali ism egasining individualligi va identifikatsiyasi amalga oshadi. Shu sababli, atoqli otlarning asosiy funksiyalari sifatida identifikatsiya (shaxsni yoki narsani aniqlash) va individuallashtirish (unga xos belgi sifatida ajratish) alohida qayd etiladi. Bu tamoyil shoirlarning ijodida ham o'z tasdig'ini topgan bo'lib, ular o'z asarlarida ismning mazmuniy va estetik o'ziga xosliklarini yoritib bergan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yosh Gyote 1770-yil 23-yanvarda Ketxen Shyonkopfga shunday deb yozgan: "Men o'z ismimni aytganimda, butun o'zligimni atayman/ifodalayman, [...]" va "Vilhelm Maysterning darbadarlik yillari (Wilhelm Meisters Wanderjahre)" asarida quyidagicha yozilgan: "[...] ism har doim insonning eng go'zal, eng jonli vakili (siymosi) bo'lib qolaveradi". T. Mann asarida ham shunday jumlar mavjud: "Ism o'z sohibi bilan uzviy bog'langandir. [...]" Ism – insonni bilib olish uchun eng oson va qisqa yo'ldir".¹⁰ Bu nafaqat shaxs nomlariga, balki boshqa barcha AO (atoqli ot)larga ham tegishli. Masalan, joy nomlari (toponimlar)ni ham eshitganimizda o'sha makon haqida tasavvur (manzara) uyg'onadi, chunki ushbu so'zda o'sha joy nomi bilan bog'liq barcha tarixiy-ijtimoiy va shu kabilar haqidagi ma'lumotlar ma'lum darajada o'z aksini topgan. Ko'pgina TO (toponim)lardan kelib chiqqan AOlarda nom qo'yish va qo'llash amaliyoti sababli til tizimida alohida o'rin egallagan va tarixan kengayib borgan. Albatta, bu ularning ot so'z turkumidan chiqib ketishini anglatmaydi. To'g'rirog'i, TO va ATlar (antroponimlar) ot so'z turkumi tarkibiga kiritiladi; lingvistik nuqtai nazardan ular tur doirasida emas, balki qo'llanish darajasi bilan o'zaro farqlanadi.

Bunda AO "boshqa tushunchalarni qabul qilmasdan bevosita shaxsni" ifodalaydi. Ularda semantik taraqqiyot bilan bog'liq holda fonematik-grafematik va morfematik-sintaktik bo'linish/alohida turga ajralish sodir bo'ladi. Ya. Grimm AOlarni ilmiy fan sifatida shakllanish vaqtidayoq quyidagilarni qayd etgan: "Barcha AOlarda kelib chiqishi vaqtida his qo'zg'atuvchan va ma'noli bo'ladi: agar biror narsaga nom berilsa, u boshqacha emas, aynan shunday nomlanganligining muayyan sababi bo'ladi; ushbu ma'no o'sha ilk marta atalgan vaqtigagina tegishli bo'lib, bu har doim saqlanib qolmaydi; AO tez va osonlik bilan mahmud bir atalmaga aylanadi, uning dastlabki mazmunini eslamasdan foydalanishda davom etiladi. Muayyan AOlarning ma'nosini yo'qotgan yoki yo'qotmasligini to'g'ri tushuntirishda juda ehtiyotkorlik talab etiladi [...]" O. Xyofler bu jarayonni "onomatologik dissotsiatsiya qonuni" deb atagan. Buning natijasida paydo bo'lgan "o'ta semantik ehtiyojning mavjud bo'lmasligi" TOdan AOni butunlay ajratadi. Natijada til tarixidagi muayyan davrga tegishli yoki dialektal o'ziga xos birliklar saqlanib qolishi kuzatiladi: masalan, Raabe (Rabe ning o'rniga), Becker (Bäcker ning o'rniga) yoki Schmidt, Schmitt, Schmid (Schmied ning o'rniga). Naumburg toponimi nemis badiiy tili o'rta davriga tegishli iu diftongi o'rta asrlar nemis tili davri bo'ylab ü-au ga o'zgarishini ko'rsatadi. Shu tarzda ze der niuwen burc sintagmasi hozirgi zamon nemis adabiy tilidagi zur neuen Burg shaklida emas, balki dialektal zer neuen Burg shakliga o'tgan va qisman assimilyatsiya natijasida Naumburg toponimi kelib chiqqan. Morphem-sintaktik belgilarni AOlarning turlanishida ko'rishimiz mumkin: des Schneider (des Schneiders ning o'rniga), shunga mos tarzda die Schneiders (die Schneider ning o'rniga) ko'plik shakli to'lda, bir guruhni ifodalash uchun ishlatiladi. Shuningdek, AOlarning artiklsiz qo'llanishida ham mujskoy, ham jenskoy rod otlari qaratqich kelishigida (der Genitiv) -s (Peters, Petras) qo'shimchasini oladi. Bulardan tashqari, keyingi vaqtda tarixan shaxs nomlariga qo'shiluvchi -i (Hansi, Gabi) suffiksi yordamida ko'plab turdosh otlardan AOlarda yasalmogda (Sponti, Wessi, Ossi).

AOlardagi lisoniy relikt shakllar ayniqsa leksik qatlamda juda ko'p uchraydi. Tarixan TOdan kelib chiqqan bo'lsa-da, leksik asosi butunlay "xiralashgan" qator AOlarda mavjud: Schröder (o'rta asrlar nemis badiiy tiliga tegishli schroten, ya'ni "Stoffe zu Kleidern zuschneiden – kiyimlarga mato bichmoq" so'zidan kelib chiqqan) yoki Gunhild (qadimiy gundia, ya'ni "Kampf – kurash" va o'rta asrlar nemis badiiy tiliga oid hilt, ya'ni "Kampf – kurash, Streit – bahs, munozara"). TOlardan kelib chiqqan AOlardan tashqari ba'zi AOlarda so'zning leksik ma'nosidan o'zgacha ma'noni ham anglatishini quyidagi misollarda ko'rish mumkin: Schlosser (Schlosser – chilangar) ismli odam aynan chilangar kasbiga ega bo'lmasligi mumkin; Klein (Klein – kichkina, bo'yi past) xonim baland bo'yli bo'lishi yoki aksincha bo'lishi mumkin. Ya'ni janob Schlosser haqiqatan chilangar bo'lishi ham, bo'lmasligi ham mumkin; Klein xonim past bo'yli bo'lishi ham, baland bo'yli bo'lishi ham mumkin.

Demak, AOlarda ifoda formasiga ko'ra hatto erkin bo'lishi mumkin. Bu esa yozuvchiga o'z badiiy qahramoniga nom tanlashda katta imkoniyat yaratadi, jumladan, ohangdor, jarangli nomlarni o'ylab topishda. Bunda AO shakli tanlanishi yoki yangidan yaratilishi/o'ylab topilishi ham mumkin va mazkur jarayonda muayyan me'yoriy qoidalarga rioya etish talab etilmaydi. Bo'g'in tuzilishi va so'z yasaliishi qoidalarida kuzatilgan bu kabi "erkinlik" AOda doimo saqlanib qoladi.

10 Der junge Goethe. Neue Ausgabe in sechs Bänden. Besorgt von Max MORRIS. – Leipzig: 1912. – S. 26

Qator adabiyotlarda AOlar “ma’no”ga ega bo’lmasligi ta’kidlansa-da, hozirgi kungacha ushbu fikr borasida lingvistik, falsafiy, mantiqiy, psixologik va boshqa munozarali dalillar uchraydi. Ba’zi tadqiqotlarda AOlar umuman ma’nosiz ekani qayd etiladi. Ushbu fikrga butunlay qarshi chiqqan O. Jespersen AOlarni “the most meaningful of all nouns”, ya’ni “barcha otlar ichida eng serma’noli” birlik sifatida alohida ta’kidlaydi. Ushbu o’zaro tubdan farq qiluvchi qarashlar A. Noreenning ilmiy nuqtai nazari e’lon qilinmaguncha davom etdi: “Nafaqat AOlar ma’nosiz degan fikrni ilgari surgan, balki ular eng ma’noga boy birliklar ekanligini ta’kidlaganlar ham haqdirlar”.

Muayyan bir AO tegishli nom sohibining belgi-xususiyatlaridan darak beradi, u ushbu shaxsni ifodalaydi. Har xil shaxslarning bir xil ismga ega bo’lishi faqat tashqi-shaklan birxillikni bildiradi, xolos; mazmunga ko’ra ularning har biri takrorlanmas, o’ziga xosdir. Shunga qaramay, u yoki bu ism/nom muayyan nom sohibiga bog’lanmagan holatda semantik jihatdan “bo’sh/puch shakl”dir; u nom/ism berish jarayonida individual belgilanadi va shundan keyingina o’ziga xos belgi-xususiyatlarni jamlay boshlaydi. Boshqacha aytganda, AOlar ikki tomonlama lisoniy belgilardir va shu tarzda shakl hamda mazmunni ifodalaydi. AOlar o’z leksik asosiga ko’ra ma’lum etimologik ma’noga egaligi soha mutaxassislari tomonidan qayd etiladi. Nafaqat badiiy adabiyotda, balki (kamdan-kam bo’lsa ham) real hayotda uchraydigan bolalar yasalmalari yoki to’qima otlar bundan mustasnodir. Odatda onomastik lug’at va etimologik ensiklopediyalarda AOlarning “azaliy/kelib chiqish ma’nosi” berilsa-da, umumiy katta lug’atlarda ularning ma’lum darajada qamrab olinishi yoki umuman kiritilmasligi kuzatiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, ismlar badiiy matnning semantik va estetik qatlamida muhim o’rin tutadi. Ular nafaqat personajlarni identifikatsiya qilish vositasi, balki ularning ichki dunyosi, xarakteri va ijtimoiy-madaniy manbaini ochib beruvchi kuchli lingvistik birlikdir. Mifologik va tarixiy manbalar ismning inson taqdiriga ta’sir qiluvchi vosita sifatidagi qadimiy tasavvurlarini tasdiqlaydi. Badiiy onomastikada esa ismning ohangdorligi, semantik yuki va stilistik xususiyatlari yozuvchi tomonidan ongli ravishda tanlanib, badiiy asarning umumiy g’oyaviy-estetik ta’sirini kuchaytiradi. Shunday qilib, ismlar lingvokulturologik tahlilda milliy madaniyatni, tarixiy xotirani va ijodiy estetikani birlashtiruvchi muhim unsurlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Boas, E. *Namen-Symbolik in der deutschen Poesie.* – Landsberg a.d. Warthe, 1840.
2. De Beaugrande, R., Dressler, W. *Einführung in die Textlinguistik.* – Tübingen, 1981.
3. Debus, F. *Namen in literarischen Werken: Studien zur Onomastik.* – Heidelberg: Winter, 2002.
4. Cassirer, E. *Sprache und Mythos.* – Hamburg: Meiner Verlag, 1925.
5. Grimm, J. *Deutsche Grammatik.* – Leipzig, 1822–1837.
6. Jespersen, O. *Language: Its Nature, Development and Origin.* – London: Allen & Unwin, 1922.
7. Höfler, O. *Kleine Schriften zur Namenkunde.* – Wien: Böhlau, 1965.
8. Malkowski, R. *Der Name in Mythos und Literatur.* – Berlin: Akademie Verlag, 1990.
9. Канетти, Э. *Человек и язык.* – Москва: Прогресс, 1990.
10. Mann, T. *Gesammelte Werke.* – Frankfurt am Main: Fischer, 1960.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.